

BALÁZS ZOLTÁN

Recenzió a Pártok, jelöltek, képviselők című tanulmánykötetről¹

Pártokról, képviseletről nagyon sok vélemény és elmélet van forgalomban. Ezek egy része benyomásokon, szakértői tapasztalatokon, gyorselemzéseken alapul, s akár igaz is lehet. De ezeket a megállapításokat tudományos szempontból csak akkor lehet komolyan venni, ha megfelelő adatok állnak a kutató rendelkezésére. Az adatgyűjtés, adatbázis-építés olyan munka, amelyet kevesen szeretnek csinálni, de amelynek gyümölcsseit sokan élvezhetik. A jelen kötet primér adatgyűjtésen alapul, amelyet az (akkori nevén) OTKA támogatott, s amelyet Ilonszki Gabriella vezetésével számos fiatal kutató, doktorandusz végzett; többségük erős kötődéssel a Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézetéhez és Doktori Iskolájához. A kötet külön értéke, hogy ők és más fiatal politológusok önálló és színvonalas tanulmányokkal jelennek meg, bizonyítva, hogy az újabb tudós nemzedék egyre komolyabb részt vállal a politikatudomány művelésének feladatából.

A könyv három részre oszlik. Az első rész első tanulmánya (Enyedi Zsolt, Székely István Gergő) a magyar választók és a politikusok (képviselek) képviseletre vonatkozó felfogását, azaz a demokrácia- és általában a politikaelmélet egyik kulcselemét vizsgálja. A választási reform tudvalevőleg megerősítette az egyéni mandátum jelentőségét, így a téma nagyon is releváns. A tanulmány következtetései szerint bizonyos várakozásokkal szemben az egyéni mandátum a győztesek (Fidesz-KDNP) körében nem erősítette a helyi kötődést, s az állampolgárok részéről sem észlelhető erős nyomás ebbe az irányba, azaz a szabad mandátum a gyakorlatban a központi politikai akarathoz való maximális igazodást látszik szolgálni, vagyis a helyi kötődéstől való „szabadságot” jelenti inkább. Nyersebben fogalmazva a polgárok is azt várják el, hogy a képviselő azt tegye, amit a pártvezér óhaj. A vesztesek körében nem ennyire egyértelmű a kép, a Jobbik a pártprogramhoz való hűséget várna el, az MSZP a pártvezetés kritikájának legitimitását látja a választási eredményekben. A tanulmány sok tekintetben kapcsolható – volna – a magyar és az európai demokrácia fejleményeire vonatkozó más politikatudományi elemzésekhez (vezérdemokrácia, agonisztikus politikum-felfogás), ezekre legalább egy-két bekezdés erejéig érdemes lett volna kitérni.

¹ Budapest: Szabad Kéz Kiadó 2015. A tanulmánykötet az OTKA által támogatott (K.106220) „Jelöltek és pártok” című kutatási projekt (projektvezető: Ilonszki Gabriella) eredményeit összegzi.

Még mélyebbre ás a második tanulmány (Papp Zsófia, Zorigt Burtejin), amely a magyar szakirodalomban korábban talán nem is használt elemzési eszközökkel vizsgálja a kampányok perszonalizációját. A tanulmány megállapításai igen finomra hangoltak, így egy-két mondatban nem is lehet őket összefoglalni, ezért a recenzens arra szorítkozik, hogy jelezze, mennyire összetett kérdéseket vet föl az egyéni jelöltek kampánya, mégpedig annak percepciója felől nézve: ahogy maga a jelölt gondolkodik saját politikai feladatáról és lehetőségeiről. Annyi bizonyos, hogy amennyiben a jelölt úgy értékeli, hogy feladata a helyi viszonyokhoz igazított kampány révén megnyerni az országos politikai akarat számára a választókat, képes és hajlandó is perszonalizálni a kampányt. Az igazán izgalmas kérdés az, a hogy a választási reform elindított-e olyan strukturális, alkalmazkodási, tanulási folyamatokat, amelyek a központi akaratérvényesítés mellett más politikai mechanizmusokat is mozgásba hoznak (pl. az egyéni jelöltek erősebb helyi kötődés-igényt érzékelnek-e a választók részéről, esetleg a hitelesség nagyobb mértékben esik-e latba, legalábbis a percepció szintjén).

A második rész három tanulmánya közül Ilonszki Gabriella igen érdekes és a pártokról is sok újat eláruló írása azt mutatja be, hogy 1998 után az egyes pártok által indított jelöltek között mekkora a kontinuitás, átfedés. Megfontolandó, hogy a személyi kör stabilitása egyaránt utalhat egy párt stabilitására, erejére és kifáradására. Úgy vélem, ennek a kettősségnek a mélyebb átgondolása az impozáns (több mint hétezer fős) adatbázison további elméleti újdonságokkal és finomításokkal fog majd szolgálni. Nábelek Fruzsina tanulmánya azt elemzi, hogy az esélyes helyeken induló képviselők milyen háttérrel rendelkeztek. A legfontosabb az *inkumbencia* és/vagy a korábbi képviselői vagy polgármesteri pozíció volt, de a Fidesz és az MSZP (a két vizsgált párt) kiválasztási mechanizmusa a két párt eltérő döntéshozatali gyakorlatát is tükrözte. A tanulmány a 2002-es, 2006-os és 2010-es választásokat tárgyalja, tehát még az előző választási rendszert veszi figyelembe, nem nyújt kitekintést a 2014-es választásokra, amelyek az új rendszer szerint zajlottak le. Mindenképpen szerencsés lett volna legalább hipotetikus észrevételeket tenni (az előző tanulmány a 2014-es választási adatokat is használja). Ettől függetlenül az 2000-es évek első bő évtizede politikai elit-rekrutációjának elemzésében a tanulmány megkerülhetetlen lesz. Dobos Gábor, Kurtán Sándor és Várnagy Réka viszont éppen a választási reform előtti és utáni helyzetet veszi szemügyre. Úgy találják, hogy a reform nyomán nem vált nyitottabbá a jelöltek kiválasztásának folyamata, amit a baloldalon a koalíciókötési kényszerek kezelése, a Fideszben pedig a más tanulmányokban is említett rendkívül centralizált, illetve a helyi politikai érdekviszonyokat egyéb szempontokkal felülíró jelöltválasztási eljárás indokol. Hasonló folytonosság mutatkozik a karrierutakban is, azaz a választási reform nem változtatott azokon a folyamatokon, amelyek a rekrutáció szerkezetét adják (helyi politika, pártszervezetbeli karrier stb.) és adták 2014 előtt is. Tóth Adrienn és Ilonszki Gabriella külön tanulmányt szentelt a női képviselő kérdésének. Ők is a 2010-es és 2014-es választásokra építenek. Bár a vizsgált

időszakban is léteztek markáns női politikusok, a magyar politikai elit döntően és feltűnően maszkulin voltán ez nem (továbbra sem) változtatott sokat. A baloldalon inkább a kisebb (pl. LMP) politikai erők tematizálták és gyakorolták a női nem megjelenítésének politikáját, de ezzel a végeredményt nem nagyon tudták befolyásolni. A szerzők egyértelmű konklúziója az, hogy ilyen egészségtelenül és már-már anakronisztikusan merev rendszerben még a – más szempontokból támadható – kvótarendszer is csak használna.

A kötet harmadik részében Hajdú András és Kovarek Dániel egy-egy tanulmányát olvashatjuk a Jobbik és az LMP 2010-es és 2014-es jelöltjeiről. Kiváltképpen érdekes a Jobbik képviselőjelöltjeiről megtudni, hogy mennyire más társadalmi réteget képviselnek – ráadásul mélyen beágyazva a helyi társadalomba –, mint a többi párt elitje. Természetesen az idő múlásával jól kimutathatóan együtt jár a pártban vagy pártért végzett munka hatása a jelölésre, ennek ellenére a Jobbik robbanászerű növekedésének kétségkívül egyik titka a fenti tényezőben rejlik. Az LMP-re vonatkozó kutatás hangsúlya részben más, mivel a képviselőjelöltek önbesorolását kérdőíves fölmérés segítségével végzi el, továbbá kampányszövegek tartalomelemzését is nyújtja. A két választás között némi „jobbratolódás” mutatható ki, de ennek okait a párt pozíciójának változásaiban is kereshetjük. A tanulmány fő értéke szintén a kifinomult módszertan, a közvetlenebb hasznosulást megnehezítik az LMP későbbi történetének hullámverései, s általában a kisebb, tág értelemben vett baloldali pártok meglehetősen bonyolult viszonyrendszere az elmúlt három-négy évben.

Miközben a kötet hatalmas információ- és adatbázison alapul, primér kutatásokat mutat be, fiatal kutatók jelentős eredményeit tartalmazza, ráadásul az egyes tanulmányok a legfrissebb tudományos szakirodalmat idézik; kivitelezése és szerkesztése nem nevezhető kifogástalannak, és ezért nem is egészen méltó hozzá. Egyes tanulmányokhoz tartozik rövid összefoglaló, másokhoz nem. Szerencsés lett volna egy rövid, áttekintő bevezetés, némi nyelvi lektorálás, s főként nagyobb betűméret. Ezek a hiányosságok bosszantóak, ennek ellenére az olvasó, akár politikatudós, akár politikai szakértő, kommentátor, újságíró, nagyon jól jár, ha polcára teszi.